

Häradsekonomska kartan från 1915.

Från mytiska hyllebuskar och humlegårdar till romantisk engelsk park

Text:
Anna Gunnert,
frilansskribent
och fil.mag. i
konstvetenskap

På Bjärsjölagård har slottet, trädgården och den omgivande naturen genomgått en rad genomgripande förändringar genom århundradena som alla speglar dess rika och brokiga bakgrund.

De olika ägarna och tidsepokerna har satt sina tydliga avtryck när slottet har gått från försvarsanläggning via kungsladugård till ståndsmäsigtt gods, för att idag vara modern mötesplats i hushållningssällskapets regi belägen i Färs härad.

Gamla anor

Anorna går tillbaka till 700-talet då det ska ha varit kungligt

fäste för den sägenomspunne vikingen Harald Hildetand, följt av flera riddarsläkter under medeltiden. De första skriftliga urkunderna finner man 1363 då den danske kungen Valdemar Atterdag köpte borgen. Den blev därefter säte för danska fogdar som med järnhand styrde länet. Borgen Beritzholm, var väl befäst och låg vid en numera utdikad sjö på tre holmar omgivna av vallgravar med förbindande vindbryggor. På den ena låg huvudbyggnaden, den andra stallet och den tredje bestod av fruktträdgård med kryddor, rosor och humlehage.

Den Hazeliusprisade hembygdsforskaren Gunnar Persson skriver i sin bok *Utflykter i Färs* att Beritzholms trädgård var på ett tunnland. När han besöker platsen på 1960-talet finner han en ovanlig törnros med särpräglad växt-

sätt, kungsljus, enstaka kryddväxter och ett stort bestånd av jätteslide, vilka han tolkade som rester från de forna trädgårdarna. I folkmun talades det då också om att Harald Hildetand skulle ha låtit plantera två hyllebuskar på var sida om sin port, vilket skulle stå för initialerna i hans namn och fungera i avskräckande syfte. Borgen förföll så småningom och revs slutligen 1526. Kullarna ligger på promenadavstånd från slottet och idag kan man se delar av vallgravarna och rester av murar på en suggestiv plats där ekar och nässlor slagit rot och fåren betar om sommaren.

Byggs kungsladugård som ersättning

När Skåne blev svenskt tillföll marken den svenska kronan. Som ersättning för borgen byggdes en kungsladugård. I källmaterial från 1624 kan man läsa: "Gården hölls vid makt av kungens bönder. Ängarna höstades av kronobönderna och där stallades många oxar". Under tidigt 1700-tal kallades gården för Bierröds Ladugård och bestod av en huvudbyggnad med två flyglar av korsvirke. Författaren J. Lorents Gillberg skriver på 1700-talet: "Gården har en vacker trädgård, humlegård, fiske uti en insjö, god och tillräckelig åker och äng i 4 särskilda vångar, en instängd beteshage, 2 och ett halft utsockne frälse hemman, 5 och en fjärdedels rusthåll, 14 st. torpare, en mjölkvarn, tillräckelig skog och torvmossar, ett gott kalkstensbrott och ett litet kalkbruk."

Slottets storhetstid

1720 köptes den gamla gården av hovjägmästare Peter Julius Coyet. Vid hans död övergick den till äldste sonen major Henrik Julius Coyet, gift med Charlotta Vilhelmina von Dellwig från Hjularöds gods, som var de som byggde det nuvarande slottet i rokokostil. Arkitekten anses vara Jean Eric Rehn, en av de stora gustavianerna. Huvudbyggnaden är daterad till 1766, den norra flygeln 1767.

Coyet ruinerade sig fullständigt på bygget och tvingades sälja till sin bror. 1803 ärvdes Bjärsjölagård av hans son major Adolf Ludvig Coyet som lät uppföra den södra flygeln i empirestil 1812. Därmed var slottets helhet fullbordad. Även han fick ekonomiska bekymmer och på en utmätningssauktion 1820 köpte stabsryttmästare Christian Henrik Ehrenborg godset som i sin tur sålde det 1841 till kammarherre Adolf August Bernhard von Bülow från Mecklenburg. Här började slottets storhetstid. Tillsammans med sin hustru Amalia, född Wallis, satte han gården i stånd. Kalkbrytning har skett här sedan åtminstone 1600-talet, eventuellt redan på medeltiden, men nu expanderade verksamheten ordentligt. Bülow grävde kanaler, dikade ut sjön, förbättrade jordarna och utvecklade såväl odling som skogsbruk och byggde nya kalkugnar.

Trädgården dokumenterad

Från Coyets tid finns tyvärr inga originaldokument över trädgården bevarade. Önskan att hitta Jean Eric Rehns ritning över såväl slott som park stannar vid just en dröm. Sökningar i lands- och riksarkiv har inte gett något, inte heller via Nationalmuseum eller universitetsbiblioteket i Uppsala som är de som har rehnska samlingar. Huvuddokumentet utgörs därför av Bülows handskrivna bok med gröna pärmar med

Kring 1920.

År 1946.

Slottet från trädgårdssidan 1860 (sydost). Allén till vänster är där landsvägen än idag går fram. Slottsparken som anlades av B low mellan 1849-1863 då slottet renoverades. Familjen bodde då på Skotthusa i Öved. Mannen i trädgårdsgången är ägaren Adolf von B low. På bänken till höger längst fram sitter frun Amalia Wallis och där bredvid engelskan Charlotte Pope som bodde här mellan 1863-1916.

BJERSJÖLAGÅRD märkt i guld daterad 1875-77, delar av boken är dock skrivna 1881. Boken förvaras på Landsarkivet i Lund och utgör Bjärsjölagårds gårdsarkivs enda volym. Vid sidan av personalia över såväl honom själv som tidigare ägare, bjuder den också på detaljerade upplysningar om arbetet med att utveckla godset samt ger en rad fina upplysningar om trädgården och dess framväxt.

Trädgård för självhushållning

Bülow skriver att gården var vanskött då han tog över, men att det under Coyets tid fanns en trädgård i mindre skala placerad i söder närmast den gamla korsvirkesgården. När det nya slottet uppfördes utökades den österut och en del av skogen togs i anspråk för parken ner till den s.k. dammgården. Norr om vattendammen fanns 23 drivhus för "frukt som i vårt klimat är svåra att odla i det fria", vilka revs under Ehrenborgs tid. När Bülow tog över växte fortfarande några fruktträd från 1700-talet. Han påpekar att vegetationen var klen, även om marken var dränerad, då grunden var "af sämre anskaffenhet". Han lät därför djupgräva och gödsla för att förbättra förhållandena och skriver att när trädgården nu väl togs om hand så uppfyllde den alla krav som självhushållningen ställde på gårdens behov, men den gav ingen nettobehållning. Våren 1881 anlade han därför en ny stor fruktträdgård på två tunnland med lågt stammade träd. Trädgården inhägnades med murar och inrymde även kast för vin och persikor. Den låg i väster på den plats som idag fungerar

som utställningsplats. Träden importerades från en plantskola i danska Korsör. Innan fanns här alm och ask samt ett stort vilt körsbärsträd.

Många slingrande gångar

Själva parken skriver han inte mycket om. Den kan man istället ta del av på kartor och bilder. Går man in på Sjöbo kommuns kulturpristagare, hembygdsforskaren Leif Nyströms hemsida med ett fantastiskt material om byn, bygden och slottet, hittar man en målning från 1860-talet. Leif Nyström skriver att slottsparken anlades mellan 1849 och 1863 då slottet samtidigt renoverades. På bilden ses i en av trädgårdsgångarna Adolf von Bülow själv och på en bänk till höger hans hustru Amalia och hennes sällskapsdam, engelskan fröken Charlotte Pope. På målningen framträder en av de gångar som utgjorde stomme i den eleganta trädgård som Bülow skapade. Förebilderna hämtade paret från England och den fria landskapsstilen vars ideal slog igenom under andra hälften av 1700-talet och revolutionerade synen på trädgårdskonsten. Istället för de geometriska strukturer som dominerat de senaste seklen, ”önskade man nu en ny värld med naturliga bilder och former” som Barbara och Göran Johnson skriver om havens kulturhistoriska bakgrund i boken Skånsk trädgård. ”Det vilda, det naturliga var harmoniskt och trädgårdskonst bestod i att skapa en natur där inga stela eller regelbundna former fick förekomma.” En häradsekonomisk karta från 1915 visar att Bülow skapat just ett sådant ett vittförgrenat system av trädgårdsgångar som skulle se ut som om naturen själv bildat dem, även om de givetvis var planerade in i minsta detalj, där dammen ses skimra som en blå solitär mitt i den grönskande prakten. Och på fotografier från förra sekelskiftet ser man fortfarande den äldre och annorlunda entrén till slottet. Det är en infart till gårdens cour d’honneur som smyger runt buskagen och talar det mjuka språk som i enlighet med tidens smak betraktade naturen som den sanna konstnären.

Omfattande trädplanteringar

Skogen vid Bjärsjölagård fann Bülow vara i ett ”högst bedröflig tillstånd”. En viktig satsning för honom var därför

omfattande trädplanteringar. Som kuriositet kan nämnas att han var en stor vän av fåglar och brukade freda fallna träd så starar och hackspettar kunde bygga bo däri. Närmast slottet hade Ehrenborg påbörjat arbetet med att bland annat sätta en lönnallé längs vägen vars stammar var ”ärmstjocka” när Bülow mätte 1841. Han konstaterar att ask och alm trivs ypperligt och valde att fortsätta med dessa trädslag. Alla askar köpte han från en plantskola i Västerstad på 1850-talet. Träden var fyra till fem alnar höga och planterades av en tysk trädgårdsmästare vid namn Seyderman som var så ordentlig att ”inte ett enda träd gick ut”. En mängd kastanjer sätts också både på gården och ägor. Plantorna har han dragit upp från frö som han fått från gode vännen greve Hendrik von Dücken på Örtofta. På gårdsplanen, som han benämner borggården, sätter han också en kastanj. Trädet flyttade han på rot från brygghuset.

Från frö till ståtlig skog

För övrigt fanns en gammal ek- och bokskog som var en prydning, men där inga unga träd svarade för tillväxten då marken betades av hästar och fäkreuter. ”Jag fredade skogen derefter och alla unga träd i skogen såväl bok, ahle och Ek som Björk är uppväxta under min tid och de flesta träd är uppkomna efter själsädd frö.” Bülow fortsatte att egenhändigt så al och björk längs sjöstranden. Den 2 maj 1852 sädde han granfrö i en mossbacke, som när han skriver sin berättelse några decennier senare har vuxit upp till en liten ståtlig skog. Även väster om slottet satte han frö och små plantor av gran året därpå. Bülow hävdade att en väl vårdad skog ger lika mycket avkastning per tunnland som åkerjorden då skogens värde stigit betydligt och att 1881 var bara skogen nära nog lika mycket värd som hela egendomen när han köpte den.

Ägarskiftet

1886 avlider Adolf von Bülow och hans hustru Amalia står kvar som ensam ägare av slottet tills hon går bort 1912. Ett par ägarskiftet sker, bland annat tar Fredrik Gustaf Bonde af Björnö över slottet. I en artikel i Svenska slott och herresäten från 1915 kan man läsa: ”Den mot väster öppna slottsgården begränsas af en liten plantering, som skiljer den från det åt detta håll belägna stora ladugårds- och uthuskomplexet, bortom hvilket en stor köksträdgård med drifhus m.m. är belägen. /.../ ”Öster om slottet utbreder sig en vidsträckt park i ”engelsk” stil med slingrande gångar, dammar och en frodig vegetation af alla slags löfträd m.m., en frodighet som säkerligen betingas af att den hvilar på kalkgrund. Den södra sidan af komplexet slutligen begränsas af stora landsvägen från hvilken man har en vidsträckt utsikt öfver det bördiga och rikt kuperade landet söderut.”

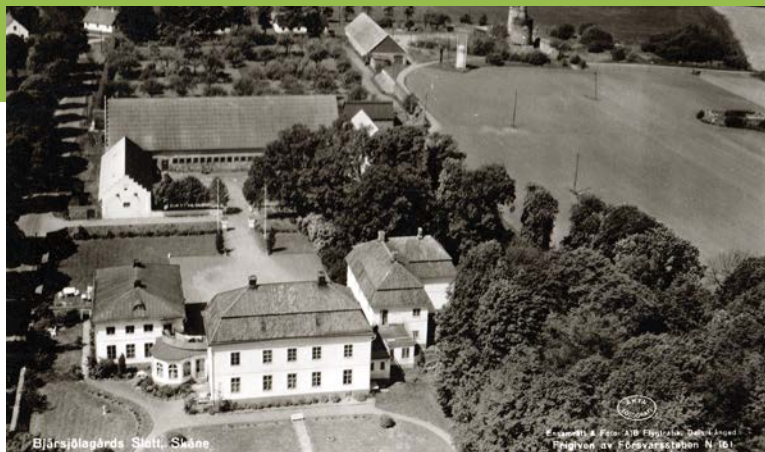
Ny glansperiod inleds

Ryttmästare Louis Hedberg övertog Bjärsjölagård 1924 tillsammans med sin karismatiska hustru Marja Hedberg. Nu började en ny glansperiod i slottets historia. Sällskapslivet var omfattande, men även intresset för att samla konst, antikviteter och vapen. Ryttmästaren var den som med militärisk precision lät bygga den geometriskt utformade

I vinterskrud ca 1891-96.

Bjärsjölagård i vinterskrud.

Cirka 1950.

muren som finns idag. Stilmässigt bryter den helt mot de tidigare estetiska idealen som varit rådande på slottet. Gamla bilder berättar att handpumpen ännu var placerad mitt på gårdsplan så sent som in på 20-talet och att systemet av gångar i trädgården fanns kvar långt in på 50-talet. Utseendet hade då dock förändrats från det tidigare fria till det mer sammanhållna. Närmast grafiskt tecknar sig gångarna i gräset i formen av en abstrakt lyra med en korsgång i mitten. På bilder från 30-talet syns också en lång tät häck mot norr som nu är borttagen. Köksträdgården med alla sina fruktträd låg även den kvar intakt fram till 50-talet då Hushållningssällskapet köpte slottet och så småningom anlade utställningsarena på platsen.

Dagens trädgård

På en rundvandring i dagens trädgård ser man få spår efter den ursprungliga planen. Monokultur i form av stora gräsytor dominerar. Mullvadar och sorkar har byggt kulvertar i jorden och underminerat delar av parken. Idag stavas idealet minimalt med underhåll. Entrén är sparsmakad och stram. Två halmade pyramidalmar flankeras av praktfulla magnolior längs gången. Mitt för slottsportarna finns en stor rabattrundel. De skötselkrävande rosorna har tagits bort och ersatts av tuktade häckoxbär som mjukas upp av blåblommande vårljung. Innanför muren löper långa perennrabatter med omväxlande vintergröna och flocknäva som marktäckare. Höjd skapar valnötsträd, trollhassel, häggmispel, syren och forsythia. I öster breder en stor gräsplan ut sig med bågformade stenbänkar där förr den engelska parkens gångar löpte.

Cirka 1920 med rickepumpen på gårdsplan.

Till nytillskotten hör också en badtunna inramad av storbladig buxbom och en boulebana med internationella tävlingsmått som har byggts för att tillmötesgå konferensgästernas önskemål om pausaktiviteter.

Romantiska örtagården

Örtagården är namnet på den muromgärdade trädgården i norr som ligger vid det vita stenhus som en gång inrymde tvättstuga och det elektriska maskineriet för slottets vattenledning. Det är en romantisk plats där många bröllop äger rum i skydd av de danska äppelträden Skovfoged. I rabatterna kompletteras pioner, dagliljor och lavendel med timjan, mynta och malört som odlas för att täcka slottskökets behov.

Historien görs levande igen

Till de få kvarlämningarna från den äldre parken hör några höga ädellövträd, kastanj, lönn och ek, en ålderande allé nära utdiktningsskanalen samt de tre lindarna som står på parkeringen. Men på Bjärsjölagårds slott pågår arbetet med att göra historien mer levande och närvarande. Länsstyrelsen har beviljat medel för att restaurera kalkugnarna och i markerna närmast slottet röjs nu skogen från sly för att ta frilägga några av de gångar som anas bland snären. Här tas också den svarta sten fram som markerar gravplats för var förra slottsfrun Marja Hedbergs favorithäst ligger begravnen. ●

P.S. Mer att läsa om både Bjärsjölagårds slott och by finns på Leif Nyströms hemsida. Här finns också ett rikhaltigt bild- och kartmaterial: <http://www.leinys.se/>